

Наталія Валентинівна ПРИКАЗЮК

кандидат економічних наук, доцент,
в. о. завідувача кафедри страхування, банківської справи та ризик-менеджменту
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Леся Олегівна БІЛОКІНЬ

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
E-mail: Pnvuniv15@ukr.net

**ТЕОРЕТИЧНЕ УПОРЯДКУВАННЯ МЕТОДІВ ТА ІНСТРУМЕНТІВ ФІНАНСОВОГО
РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ**

Приказюк, Н. В. Теоретичне упорядкування методів та інструментів фінансового ризик-менеджменту страхових компаній [Текст] / Наталія Валентинівна Приказюк, Леся Олегівна Білокінь // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярошук (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2017. – Том 27. – № 1. – С. 139-149. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Визначено сутність методів та інструментів фінансового ризик-менеджменту страхових компаній. З'ясовано, що методами фінансового ризик-менеджменту страховика є система прийомів у сфері управління фінансовими ризиками, використання яких дозволяє певною мірою розв'язати низку завдань, а саме – передбачити настання ризикових подій у процесі діяльності страхової компанії та визначити різні способи їх уникнення, мінімізації та передачі, а також вжити заходів щодо зниження наслідків настання таких подій для страховика. Визначено, що інструменти фінансового ризик-менеджменту страхової компанії — це сукупність засобів, за допомогою яких безпосередньо здійснюється аналіз, контроль та фінансування можливих фінансових ризиків страховика, що виникають у процесі здійснення ним господарської діяльності. З'ясовано, що методи та інструменти фінансового ризик-менеджменту перебувають у тісному взаємозв'язку. Упорядковано сукупність методів і інструментів фінансового ризик-менеджменту страховика. Проаналізовано основні методи управління фінансовими ризиками страхової компанії. Встановлено, що найбільш розповсюдженими методами ризик-менеджменту у страхуванні є оцінка ризику, уникнення ризику, зниження ризику, прийняття ризику, передача ризику. Визначено інструменти фінансового ризик-менеджменту страховика, зокрема стрес-тестування, тести раннього попередження, метод Монте-Карло, VaR-методика, методика, основою яких є розрахунок показників ES, EVA та RAROC, а також хеджування, диверсифікація, нормування, самострахування, співстрахування та перестрахування. Визначено необхідність використання методів та інструментів фінансового ризик-менеджменту страховими компаніями. Обґрунтовано, що для проведення результативного фінансового ризик-менеджменту страхова компанія має обрати найбільш доцільні методи та інструменти управління ризиками, які враховуватимуть усі особливості її діяльності та сприятимуть оцінці та контролю наявних, а також попередженню можливих ризиків.

Ключові слова: управління ризиками страхових компаній; методи фінансового ризик-менеджменту; інструменти ризик-менеджменту; стрес-тестування; тести раннього попередження; уникнення ризику; прийняття ризику; передача ризику.

Nataliia Valentynivna PRYKAZYUK

PhD in Economics,
Associate Professor,
Acting Head,
Department of Insurance, Banking and Risk Management,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Lesya Olehivna BILOKIN'

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv
E-mail: Pnvuniv15@ukr.net

THEORETICAL ORDERING OF THE METHODS AND TOOLS OF FINANCIAL RISK MANAGEMENT OF INSURANCE COMPANIES

Abstract

Essence of methods and tools of financial risk management of insurance companies are defined. It has been found out that the methods of financial risk management of the insurer can be called a system of techniques in the field of financial risk management. Its use allows to solve a number of tasks to a certain extent. For example, it can allow to foresee the occurrence of risk events in the process activities of insurance companies and identify different ways of their avoidance, minimization, and transfer, and to take measures to reduce the consequences of occurrence of such events to the insurer. It has been defined that the tools of financial risk management of the insurance company are the totality of means. With their help we can make the analysis, control and funding of possible financial risks of the insurer that can arise in the process of implementation of economic activity. The methods and tools of financial risk management are closely connected. The main methods of financial risk management of the insurance company are analyzed. The most common methods of risk management in insurance are risk assessment, risk avoidance, risk reduction, risk acceptance, risk transfer. The instruments of financial risk management of the insurer, in particular, stress testing, early warning tests, Monte-Carlo, VaR-methodology, methods, which are based on calculation of indicators of ES, EVA and RAROC, as well as hedging, diversification, valuation, self-insurance, co-insurance and reinsurance are defined. The necessity to use the methods and tools of financial risk management by insurance companies is defined. It has been proved that the insurance company should choose the most appropriate methods and tools for risk management. The company should also take into account all the peculiarities of its activities and will assist in the evaluation and control of existing and prevention of possible risks.

Keywords: risk management of insurance companies; methods of financial risk management; tools of risk management; stress testing; tests of early warning; risk avoidance; risk acceptance; risk transfer.

JEL classification: G22

Вступ

З переходом до ринкових форм господарювання в Україні особливого значення набуває управління ризиками кожного економічного суб'єкта, основною метою якого є передбачення наслідків його діяльності, а відтак і можливих фінансових витрат для відшкодування збитків за ризиками. Страхові компанії допомагають зменшити ризики підприємствам та фізичним особам, при чому самі працюють в умовах подвійного ризику.

Необхідно зауважити, що страхові компанії на сьогодні підпадають під вплив значної кількості фінансових ризиків, які впливають на їх діяльність та у разі неспроможності їх уникнення змушують покидати страховий ринок України. Тому існує необхідність дослідження методів та інструментів фінансового ризик-менеджменту страхових компаній в Україні та розробки напрямів її вдосконалення з урахуванням зарубіжного досвіду.

Проблематиці дослідження методів та інструментів фінансового ризик-менеджменту страхових компаній присвячена велика кількість наукових праць вчених. Теоретичну основу вивчення сутності методів ризик-менеджменту становлять праці таких вчених, як Буянова В. П., Гранатурова В. М., Лобанова А. А., Федорової Т. А., Чернова Г. В. Вітчизняні розробки у цій сфері належать Баранову А. Л., Вітлінському В. В., Верченко П. І, Житар М. Д. та іншим. Дослідженню економічних основ управління фінансовими ризиками страхових компаній присвячені праці Внукової Н. М., Пікус Р. В., П'ятківської Г. В., Рудь І. В., Ткаченко Н. В. Методологічні положення щодо оцінювання фінансових ризиків досліджували Жовніренко Г. О., Коваленко Л. О., Попова І. В., Ремньова Л. М. та інші.

Однак, на відміну від теоретичних питань, що стосуються методів та інструментів управління фінансовими ризиками, які достатньо детально висвітлені в економічній літературі, розгляду

практичних проблем ризик-менеджменту взагалі і використання його методів та інструментів у діяльності страхових компаній зокрема присвячено істотно менше уваги. Тому необхідним є уточнення сутності, упорядкування сукупності та обґрунтування особливостей використання методів та інструментів фінансового ризик-менеджменту для страхових компаній.

Мета статті

Метою статті є дослідження сутності методів та інструментів фінансового ризик-менеджменту страховика, упорядкування їх видів та виявлення впливу на діяльність страхових компаній.

Виклад основного матеріалу дослідження

На сьогодні в економічній літературі не існує чіткого визначення поняття методів фінансового ризик-менеджменту страхової компанії. Вітлінський В. В. та Верченко П. І. трактують його як набір послідовних кроків для досягнення певної мети, а саме – фінансової стабільності та безпеки страхової організації. Лобанов А. А. та Чугунов А. А. схиляються до думки, що методи фінансового ризик-менеджменту є систематизованим планом дій, успішне виконання якого призведе до уникнення фінансових втрат страховика та посилення конкурентних позицій на ринку. Чернова Г. В. характеризує це поняття як сукупність дій фінансово-організаційного характеру, наслідком яких є стабільність фінансового становища та висока стійкість до зовнішніх несприятливих фінансових факторів [1, с. 31-32; 2, с. 49; 3, с. 251].

У загальному розумінні метод – це спосіб пізнання, певна сукупність прийомів, засобів, принципів впливу на об'єкти управління з метою розв'язання конкретного завдання [4, с. 33].

У зв'язку з відсутністю однозначного трактування зазначеного поняття у фаховій літературі вважаємо за доцільне сформулювати власне визначення методів фінансового ризик-менеджменту.

На нашу думку, методи фінансового ризик-менеджменту страхової компанії — це система прийомів у сфері управління фінансовими ризиками страховика, використання яких дозволяє певною мірою розв'язати низку завдань, зокрема передбачити настання ризикових подій у процесі діяльності страхової компанії та визначити різні способи їх уникнення, мінімізації та передачі, а також вжити заходів щодо зниження наслідків настання таких подій для страховика.

Інструмент – це знаряддя діяльності або засіб, за допомогою якого здійснюють операції на ринку [5, с. 312]. Також поняття «інструмент» трактується як конкретна дія, засіб, об'єкт, з допомогою якого здійснюється вплив на господарські процеси [6, с. 21].

На нашу думку, інструменти фінансового ризик-менеджменту страхової компанії — це сукупність засобів, за допомогою яких безпосередньо здійснюється аналіз, контроль та фінансування можливих фінансових ризиків страховика, що виникають у процесі здійснення ним господарської діяльності.

Методи та інструменти фінансового ризик-менеджменту перебувають у тісному взаємозв'язку, оскільки методи є системою прийомів, за допомогою яких страхова компанія може впливати на власну фінансову діяльність з метою уникнення чи зменшення потенційного ризику, а інструменти – засобами впливу на фінансове становище страхової організації.

В економічній літературі існують різні підходи до виокремлення методів та інструментів ризик-менеджменту страхових компаній (табл. 1).

Як видно з табл. 1, вчені мають досить схожі точки зору щодо трактування методів ризик-менеджменту страхової компанії. Однак на такий метод, як аналіз ризику, вказує лише один автор – В. В. Вітлінський. Ми вважаємо, що аналіз ризику доцільно розуміти як окремий метод, оскільки здебільшого його визначають як важливий етап ризик-менеджменту, який реалізується за допомогою різноманітних методів кількісної та якісної оцінки.

Щодо інструментів фінансового ризик-менеджменту, то варто зазначити, що існує певна розбіжність у їх наведенні. Найбільш повно інструменти ризик-менеджменту страховика розглядає С. С. Осадець, зазначаючи, що до них належать нормування, перестраховання, створення резервного фонду, диверсифікація та ін. Оскільки відсутній єдиний підхід до систематизації методів та інструментів фінансового ризик-менеджменту страховика, вважимо за доцільне упорядкувати сукупність шляхом наведення їх комплексної композиції (рис. 1).

На нашу думку, до найбільш розповсюджених методів ризик-менеджменту у страхуванні доцільно зарахувати наступні: оцінка ризику; уникнення ризику; зниження ризику; прийняття ризику; передача ризику.

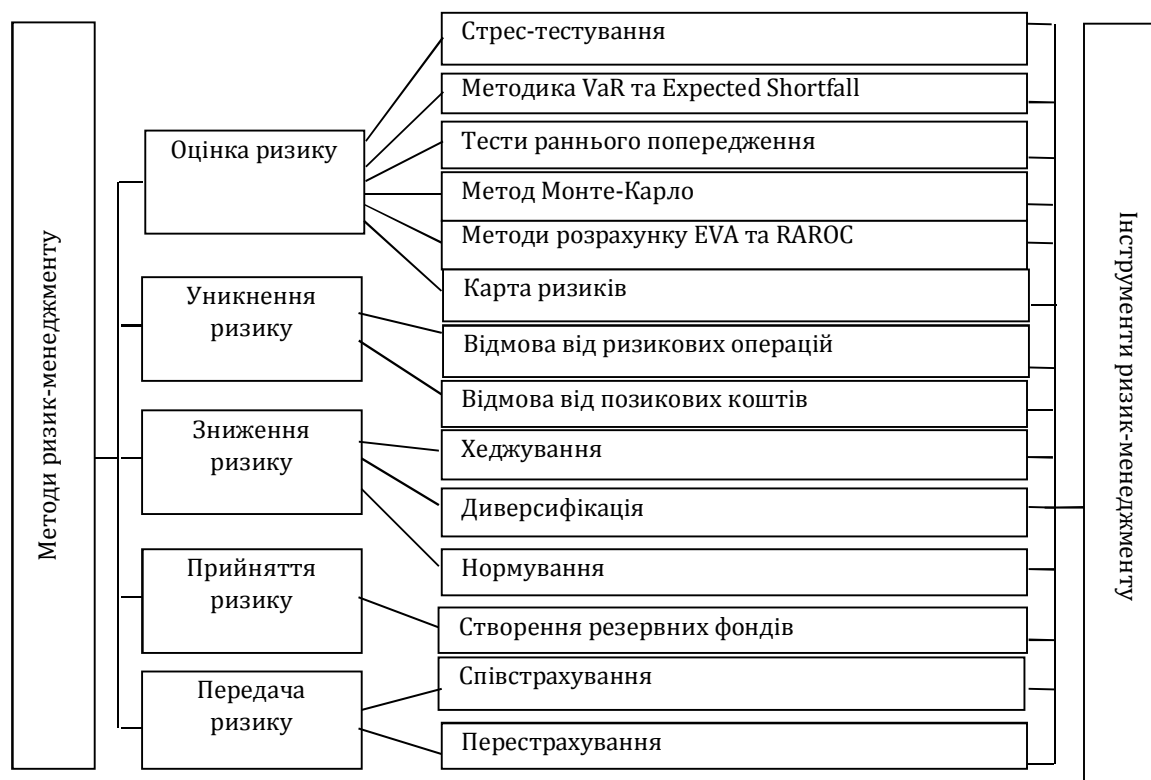
1. Оцінка ризику страхової компанії є процесом визначення ступеня небезпеки, її характеристик, а також ймовірного впливу ризику на діяльність як окремих підрозділів компанії, так і страховика як суб'єкта господарської діяльності загалом. Оцінка ризиків страховика може бути здійснена за допомогою кількісних та якісних методів, основними з яких є стрес-тестування, тести раннього попередження, метод Монте-Карло, VaR-методика (Value at Risk – «вартість у зоні ризику»), а також методики, основою яких є розрахунок показників Expected Shortfall (ES, Tail Value at Risk), EVA (Economic value added) та

RAROC (risk-adjusted return on capital).

Таблиця 1. Погляди різних дослідників щодо методів та інструментів фінансового ризик-менеджменту страхових компаній

Вчений	Методи	Інструменти
Осадець С. С.	<ul style="list-style-type: none"> – уникнення ризику; – зменшення (мінімізація) ризику; – обмеження ризику; – розсіювання ризику. 	<ul style="list-style-type: none"> – співстрахування; – перестрахування; – створення резервного фонду; – нормування; – диверсифікація.
Гранатуров В. М.	<ul style="list-style-type: none"> – уникнення ризику; – зниження ступеня ризику; – прийняття ризику; – передача ризику; 	<ul style="list-style-type: none"> – лімітування; – диверсифікація; – резервування коштів; – співстрахування; – перестрахування.
Буянов В. П.	<ul style="list-style-type: none"> – відмова від ризику; – прийняття ризику; – скорочення втрат; – передача ризику; 	<ul style="list-style-type: none"> – страхування ризику; – співстрахування; – диверсифікація.
Чернова Г. В.	<ul style="list-style-type: none"> – відмова від ризику; – прийняття ризику; – розподіл ризику; – передача ризику. 	<ul style="list-style-type: none"> – зменшення розміру збитків; – зниження частоти збитку; – перестрахування.
Вітлінський В. В.	<ul style="list-style-type: none"> – аналіз ризику; – розподіл ризику; – зменшення ризику. 	<ul style="list-style-type: none"> – створення резервів; – нормування; – хеджування; – диверсифікація.
Карташов С. В.	<ul style="list-style-type: none"> – уникнення ризику; – зменшення ризику; – локалізація ризику; – трансфер ризику; – поділ ризику. 	<ul style="list-style-type: none"> – співстрахування; – формування резервного фонду; – перестрахування; – диверсифікація.

*Складено авторами на основі [7, с. 254-255; 1, с. 121; 8, с. 36; 9, с. 101; 2, с. 90-91, 10, с. 72-74].

Рис. 1. Композиція методів та інструментів фінансового ризик-менеджменту страхової компанії
*Власна розробка.

Для визначення впливу малоїмовірних ризиків у страховій діяльності може бути використано стрес-тестування. Стрес-тестування – це метод управління ризиками, що використовується безпосередньо для вимірювання впливу випадкових ймовірних подій (стресів) на фінансовий стан страховика та його діяльність загалом.

Стрес-тестування може використовуватись як для оцінки ризику у кількісному вираженні, так і для здійснення контролю над ним. Страхові компанії України мають здійснювати регулярне стрес-тестування та подавати його результати до Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (далі – Нацкомфінпослуг) разом із річною звітністю [17].

При проведенні такого аналізу важливий не тільки і не стільки результат, який характеризує запас міцності компанії, скільки профіль ризиків, який виокремлюється і дозволяє встановити найбільш суттєві загрози і застосувати необхідні засоби безпеки [11, с. 57].

Стрес-тестування є надзвичайно важливим методом управління ризиками страхової компанії, оскільки допомагає страховику визначити ймовірні ризики, розмір збитків при їх настанні, а також оцінити, чи в змозі він їх покрити за рахунок фінансових ресурсів компанії.

На думку Попової І. В., запровадження регулярного проведення стрес-тестування страховиками та розкриття інформації щодо ключових ризиків та результатів проведених стрес-тестів під час подання звітних даних надасть можливість Нацкомфінпослуг здійснювати аналіз ризиків на страховому ринку загалом [21, с. 244].

На нашу думку, це твердження є цілком слушним та правильним, оскільки розгляд ситуації на макрорівні є не менш важливим, ніж визначення ризиків конкретної страхової організації. Маючи загальну тенденцію схильності страхового ринку до ризиків, Нацкомфінпослуг як регулятор цього ринку матиме змогу розробити рекомендації та план заходів щодо уникнення ризиків, з якими стикається переважна частина страхових організацій у процесі їх функціонування.

Оцінити вплив конкретного ризику на діяльність страховика, маючи лише його фактичне числове значення, досить складно, адже інтерпретація результатів може бути хибною та призвести до вибору неоптимальної політики ризик-менеджменту страхової компанії. Для того, щоб цього уникнути, Нацкомфінпослуг розробила певні фінансові показники для визначення можливості настання ризику та визначила їх оптимальні значення. Ці показники мають назву «тести раннього попередження» та сприяють своєчасному виявленню ризиків страховика.

Тести раннього попередження – це система зіставлення фактичних фінансових показників діяльності страховиків з визначеними Нацкомфінпослуг показниками, їх узагальнення та оцінка ризиків діяльності страховиків. Відповідно до Розпорядження Нацкомфінпослуг «Рекомендації щодо аналізу діяльності страховиків» від 17.03. 2005 №3755 страховики розраховують показники тестів раннього попередження, аналізуючи стан власного капіталу, активів, перестраховування, страхових резервів, ліквідності та ставлячи відповідні оцінки [18].

Оцінки виставляються по 4-бальній системі залежно від діапазону, в який потрапило значення відповідного показника. На основі проведених тестів раннього попередження страховики можуть отримати відповідні оцінки (табл. 2).

Таблиця 2. Оцінка фінансового стану страхової компанії

Значення	Оцінка фінансового стану страховика	Інтерпретація результату
„1”	Стійка	Фінансові показники знаходяться на високому рівні.
„2”	Задовільна	Відсутні серйозні проблеми, фінансові показники знаходяться на середньому рівні.
„3”	Гранична	Фінансовий стан викликає побоювання, фінансові показники знаходяться на рівні, значно нижчому за середній.
„4”	Незадовільна	Вважається неприпустимим, фінансовий стан є дуже нестабільним.

*Складено автором на основі [18].

Таким чином, використання тестів раннього попередження при здійсненні фінансового ризик-менеджменту страховика є ефективним методом визначення потенційних загроз його діяльності у вигляді настання ризиків та сприяє виявленню несприятливих подій завчасно та застосуванню відповідних заходів для уникнення їх негативних наслідків.

Важливими кількісними методами оцінки фінансового ризику страхових компаній є VaR-методика (Value at Risk – «вартість у зоні ризику»), а також методики, основою яких є розрахунок показників

Expected Shortfall (ES, Tail Value at Risk), EVA (Economic value added) та RAROC (risk-adjusted return on capital). Розглянемо їх детальніше (табл. 3).

Таблиця 3. Кількісні методи оцінки фінансового ризику страховика

Назва методу	Сутність методу	Формула розрахунку показника	Позначення
Value at Risk (VaR)	Value at Risk (Вартісна оцінка ризику) – це ймовірнісно-статистичний підхід для виявлення співвідношення між цінovими показниками та ризиком.	$P(VaR \geq X) = 1 - \alpha$	X – випадкова величина; 1 – α – рівень значущості (довірчої ймовірності).
Expected Shortfall (ES)	Expected Shortfall (Очікувані втрати) – це середня величина втрат, що перевищують VaR.	$ES\alpha = E(X X \leq VaR\alpha(X))$	VaR – значення ризику; α – ймовірність ризику; X – випадкова величина.
Economic Value Added (EVA)	Economic Value Added (Економічна додана вартість) – це показник, що може бути використаний для розробки системи ризик-менеджменту та враховуватиме як системні, так і несистемні ризики, оскільки використовується для оцінки довгострокової діяльності компанії.	$EVA = NOPAT - CC \times CE$ $EVA = NK \times (RORAC - CC)$	EVA – економічна додана вартість; NOPAT (Net operating profit adjusted taxes) – скоригована сума чистого операційного прибутку після сплати податків; CC (cost of capital) – вартість капіталу компанії; CE (capital employed) – обсяг використаного капіталу; NK – це об'єм капіталу, що необхідний для виконання поточних операцій та покриття основних ризиків з метою захисту страховика від банкрутства; RORAC (рентабельність капіталу, скоригована на ризик) – відношення NOPAT до необхідного капіталу.
Risk-adjusted return on capital (RAROC)	Risk-adjusted return on capital (Рентабельність капіталу, скоригована на ризик) – це показник, що застосовується для оптимізації структури капіталу з метою своєчасного покриття можливих фінансових втрат за ризиками.	$RAROC = (E - EL) / RC$	E (earnings) – чистий прибуток компанії після сплати податків; EL (expected loss) – очікувані втрати внаслідок реалізації ризиків; RC (risk capital) – необхідний капітал.

*Складено авторами на основі [3, с. 246, с. 540-542, с. 562; 20, с. 22].

Як видно з табл. 3, кожен із зазначених показників має власну формулу розрахунку, проте показник VaR може розраховуватись ще й параметричним методом, методом історичного моделювання та методом Монте-Карло. Результати дослідження можуть відрізнитись залежно від обраного рівня довірчої ймовірності (95 %, 97,5 % або 99 %) та часового проміжку. Найчастіше страхові компанії беруть для розрахунку 1 рік, проте вважається: що більший період, то більша ймовірність помилки в результаті.

Метод Монте-Карло, згаданий вище, є методом статистичного моделювання та може використовуватись для моделювання руху коштів компанії, а також для оцінки наслідків ризиків, що найбільш складно спрогнозувати. Під час застосування цієї методики передбачається використання імітаційних моделей, що дозволяють створити велику кількість різних сценаріїв, які узгоджені з обмеженнями вихідних змінних.

Незважаючи на значну популярність використання показника VaR, він має і недоліки: не враховує можливість отримання компанією значних збитків у результаті настання малоїмовірних ризиків. Тому альтернативним методом оцінки ризику є методика Expected Shortfall, яка може використовуватись страховою компанією при формуванні перестрахових програм, актуарній оцінці обсягу резервів, розрахунку величини потрібного капіталу та ін. [20, с. 22].

Незважаючи на значну кількість методів та інструментів фінансового ризик-менеджменту, багато з них мають недоліки та не завжди можуть бути застосовані більшістю страхових компаній. У зв'язку з цим широкого розповсюдження та використання при управлінні ризиками набули показники EVA та RAROC.

Обидва показники враховують витрати на залучення позикового та власного капіталу, що дає можливість розраховувати та оцінювати ризики, пов'язані з використанням капіталу та визначати доцільність альтернативних вкладень компанії.

Перевагами використання показника EVA є:

- збільшення вартості компанії (потенційна привабливість для інвесторів);
- покращення продуктової стратегії та прискорення зростання компанії на ринку;
- підвищення ефективності діяльності компанії та оптимізація ризиків;
- розрахунок не потребує складних операцій та передбачає використання лише бухгалтерської звітності страхової компанії, яку складає кожен страховик.

Таким чином, підходи до розрахунку економічної доданої вартості є досить схожими між собою та передбачають використання основних показників діяльності страхової організації для оптимізації її ризиків та ефективного управління ними.

RAROC, як і показник EVA, для визначення ефективності діяльності компанії або її окремих підрозділів зіставляється з нулем. Позитивне значення свідчить про приріст ринкової вартості компанії над балансовою вартістю та достатність коштів для покриття наслідків у разі настання фінансових ризиків і, отже, є стимулом до подальшого вкладення коштів [15, с. 266].

Для оцінки фінансових ризиків страхова компанія може використати ймовірнісне оцінювання або ранжування ризиків, у ході якого ризик-менеджер виокремлює найголовніші небезпеки та визначає ймовірність їх настання та можливу величину фінансових втрат компанії. Ранжування фінансових ризиків передбачає їх упорядкування за кількісними ознаками. Одним із способів ранжування є використання шкали коефіцієнтів, які визначаються експертами певної галузі на основі їх досвіду.

Шкала оцінювання фінансових ризиків знаходиться в проміжку між значеннями 0 та 1. При ймовірності настання ризику, що становить 0 страхова компанія не отримує фінансових збитків. Якщо ж ймовірність дорівнюватиме 1, то збитки безсумнівно будуть. Використання такої шкали оцінювання ймовірності реалізації ризику дозволить розробити ефективний фінансовий ризик-менеджмент страхової компанії [25, с. 107-108].

Відповідно до українського законодавства, а саме: розпорядження Нацкомфінпослуг «Про затвердження Вимог до організації і функціонування системи управління ризиками у страховика» від 04.02.2014 р. № 295, кожна страхова компанія має розробити та затвердити Стратегію управління ризиками компанії, одним із важливих пунктів якої є розробка карти ризиків страховика (тобто перелік ризиків у страховика із зазначенням показників ймовірності настання подій, що пов'язані з ризиками, та чутливості страховика до ризиків) [16].

Таким чином, створення карти ризиків є ще одним способом оцінки ризиків страховика (в тому числі і фінансових), визначення ймовірності їх настання та передбачення можливих наслідків у результаті їх реалізації і відповідного плану дій керівництва компанії.

2. Ще одним важливим методом управління ризиками страховика є уникнення фінансового ризику. Він є одним із найскладніших методів ризик-менеджменту, оскільки передбачає безперервний пошук шляхів здійснення безризикової діяльності та свідому відмову від отримання економічної вигоди. Основними заходами уникнення фінансового ризику є:

- відмова від здійснення фінансових операцій, рівень ризику за яким надмірно високий;
- відмова від використання у високих обсягах позикових коштів;
- відмова від надмірного використання обігових коштів у низьколіквідних формах;
- відмова від використання тимчасово вільних грошових коштів у короткострокових фінансових вкладеннях [19].

3. Метод зниження ризику полягає в ефективній запобіжній діяльності, коли негативних наслідків реалізації ризику уникнути неможливо. Він потребує значних фінансових витрат на проведення організаційно-технічних заходів, які б дозволили зменшити і кількість, і величину ризиків [12, с. 15].

Основними інструментами, що використовуються для зниження фінансового ризику у страховій організації є хеджування, диверсифікація та нормування. Хеджування передбачає проведення відповідних операцій за допомогою фінансових інструментів (як правило, похідних цінних паперів –

деривативів), механізм дії яких забезпечує компенсацію фінансових втрат унаслідок зміни ринкової ціни активу в майбутньому [14, с. 211].

Хеджування передбачає укладення протилежних угод з ф'ючерсними контрактами та опціонами на товарній і фондовій біржах для зменшення ризику. Для хеджування власних фінансових ризиків страховик може здійснювати операції з використанням форвардних та ф'ючерсних контрактів, опціонів та свопів.

Диверсифікація ризику дозволяє знижувати окремі види фінансових ризиків і полягає у зменшенні рівня їхньої концентрації. Цей метод ризик-менеджменту використовується лише для уникнення негативних наслідків несистематичних (специфічних) ризиків, які залежать від самої організації [22].

Метод диверсифікації є досить дієвим при управлінні ризиками страхового портфеля, коли може відбуватися диверсифікація страхових зобов'язань за галузями, територією, видом страхування тощо. Також метод диверсифікації доцільно застосовувати при управлінні інвестиційними ризиками страхової компанії, а саме – при управлінні ризиками інвестиційного портфеля страховика.

Досить поширеним методом ризик-менеджменту на сьогодні є нормування, а саме – встановлення вимог до обсягу статутного капіталу страховика, розміщення страхових резервів та ін. Цей метод дозволяє уникнути настання можливих ризиків страховика, завчасно встановивши певні фінансові обмеження.

В Україні нормування реалізується через встановлення мінімального розміру статутного капіталу, що становить 1 млн євро для страхової компанії, що займається видами страхування, іншими, ніж страхування життя, та 10 млн євро для страхової компанії, що займається страхуванням життя. Серед інших вимог існують також обмеження щодо організаційно-правової форми, персоналу та технічного забезпечення, правил страхування, здійснення фінансового моніторингу, виконання яких дозволяє страховику уникнути фінансових ризиків у процесі діяльності.

Прогресивним прикладом використання нормування як методу фінансового ризик-менеджменту є запровадження нормативів платоспроможності страховиків ЄС під назвою «Solvency II» [23, с. 378-379].

У межах «Solvency II» запропонована абсолютно нова концепція, яка передбачає виокремлення трьох структурних блоків показників, які підлягають вивченню при контролі діяльності страхових компаній з метою гарантування їх платоспроможності, а саме:

- кількісні вимоги (базис розрахунку технічних резервів, мінімальний нормативний капітал, нормативна маржа платоспроможності: стандартний підхід і власні моделі, правила інвестування);
- якісні вимоги (принципи внутрішнього контролю компаній, вимоги по управлінню ризиками: відповідність активів і зобов'язань, діяльність наглядових органів, узгодження на рівні ЄС, прозорість, права та обов'язки);
- ринкова дисципліна (звітність для наглядових органів, публічне розкриття інформації, ринкова прозорість) [24, с. 287].

Поступове запровадження вимог «Solvency II» в Україні хоча і призведе до зменшення кількості страховиків через неспроможність виконання вимог адекватності капіталу, проте сприятиме залученню додаткового капіталу страховиками та забезпечить прозорість діяльності страхових компаній України, а також сприятиме збільшенню рівня капіталізації страхової системи, її надійності та підвищенню довіри населення до страхування.

4. Прийняття фінансового ризику полягає у тому, що страхова компанія бере на себе відповідальність по самостійному запобіганню й ліквідації наслідків ризиків. Варто погодитись з тим, що рішення про прийняття або відхилення від тих або інших ризиків багато в чому залежить від реалізованої компанією стратегії і безпосередньо її ставлення до ризику [13, с. 120-121].

Інструментом прийняття ризику страхової компанії є резервування коштів (формування резервного фонду). Резервний фонд може бути сформований як резерв капіталу (запас грошових коштів) для покриття втрат, так і матеріальний резерв (накопичення запасів). Створення власних резервних фондів дозволяє побороти негативні наслідки за фінансовими операціями та убезпечити страховика від можливих втрат, погіршення фінансового становища та банкрутства.

Згідно із законодавством України страхові компанії можуть формувати обов'язкові та необов'язкові (добровільні) резерви. Обов'язковими технічними резервами є резерв незароблених премій та резерв збитків, що містять зарезервовані несплачені суми страхового відшкодування за відомими вимогами страхувальників. До резерву збитків зараховують резерв заявлених, але не виплачених збитків; резерв збитків, які виникли, але не заявлені; резерв катастроф та резерв коливань збитковості. Добровільні резерви – частина власних коштів страховика, що резервується з метою додаткового забезпечення платоспроможності та джерелом створення яких є нерозподілений прибуток страховика.

5. Передача ризику – це метод нейтралізації ризику, що передбачає використання таких інструментів, як співстрахування та перестрахування. Співстрахування передбачає поділ ризиків за об'єктом між кількома страховиками у певних частках, що сприяє зменшенню ризику конкретного страховика та досягненню більшої стабільності кожного з них. Одним із специфічних інструментів ризик-менеджменту

у страховій галузі є перестраховання. Перестраховання частіше застосовується у ризиковому страхуванні і є інструментом зниження ризиків діяльності страхових організацій.

Залежно від умов розподілу ризиків між цедентом (страховиком, що передає прийнятий на себе ризик іншому страховику) та цесіонарієм (страховиком, що приймає ризик) розрізняють пропорційну та непропорційну форми договорів перестраховання. Пропорційне перестраховання (Proportional Reinsurance) – це така форма, за якої цедент передає в перестраховання заздалегідь визначені частки прийнятих на страхування ризиків, а цесіонарій відшкодовує цеденту в тій же частці виплачені ним збитки страхувальнику. Непропорційне перестраховання (Non-Proportional Reinsurance) – така форма, за якої відповідальність перестраховика (цесіонарія) настає тоді, коли обумовлений розмір збитку чи збитковості перевищений [14, с. 54-55].

При непропорційному страхуванні можуть бути укладені договори двох типів: ексцедента збитків та ексцедента збитковості. Договір ексцедента збитків (Excess of loss Reinsurance) використовується для страхування ризиків, що мають випадкове походження та передбачає покриття цесіонарієм збитків цедента в разі перевищення суми збитків обумовленого договором розміру, проте в межах ліміту відповідальності цесіонарія. Договір ексцедента збитковості (stop loss reinsurance) покриває збитки повністю по страховому портфелю, а не окремі збитки страховика. Відповідно до такого договору всі збитки оплачує страховик у разі, якщо рівень його збитковості за рік не перевищує рівень, визначений договором.

Перестраховання як інструмент фінансового ризик-менеджменту страхової компанії сприяє не лише захисту страхового портфелю від впливу на нього великих або катастрофічних страхових випадків, а й передбачає сплату сум страхового відшкодування за такими випадками не одним страховиком, а всіма учасниками.

Висновки та перспективи подальших розвідок

При управлінні фінансовими ризиками страховика доцільно застосовувати методи та інструменти фінансового ризик-менеджменту. Методами фінансового ризик-менеджменту страхової компанії є система прийомів у сфері управління фінансовими ризиками страховика, використання яких дозволяє певною мірою розв'язати низку завдань, зокрема передбачити настання ризикових подій у процесі діяльності страхової компанії та визначити різні способи їх уникнення, мінімізації та передачі, а також вжити заходів щодо зниження наслідків настання таких подій для страховика.

Інструменти фінансового ризик-менеджменту страхової компанії — це сукупність засобів, за допомогою яких безпосередньо здійснюється аналіз, контроль та фінансування можливих фінансових ризиків страховика, що виникають у процесі здійснення ним господарської діяльності.

Методи та інструменти фінансового ризик-менеджменту перебувають у тісному взаємозв'язку. Основними та найбільш розповсюдженими методами ризик-менеджменту у страхуванні є оцінка ризику, уникнення ризику, зниження ризику, прийняття ризику, передача ризику. Кожен з цих методів передбачає використання певного набору інструментів, за допомогою яких здійснюється безпосередній вплив на діяльність страховика. Інструментами фінансового ризик-менеджменту є стрес-тестування, тести раннього попередження, метод Монте-Карло, VaR-методика, методика, основою яких є розрахунок показників ES, EVA та RAROC, а також хеджування, диверсифікація, нормування, самострахування, співстрахування та перестраховання.

Отже, методика управління фінансовими ризиками страхової компанії є досить різноманітною та передбачає застосування широкого кола інструментів впливу на конкретний ризик страховика. Для проведення результативного фінансового ризик-менеджменту страхова компанія має обрати найбільш доцільні методи та інструменти управління ризиками, які враховуватимуть усі особливості її діяльності та сприятимуть оцінці та контролю наявних, а також попередженню можливих ризиків.

Список літератури

1. Вітлінський, В. В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком: навч.-метод. пос. для самост. вивч. дисц. / В. В. Вітлінський, П. І. Верченко. – К.: КНЕУ, 2008. – 292 с
2. Чернова, Г. В. Управление рисками: учебное пособие / Г. В. Чернова, А. А. Кудрявцев. — М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005. – 160 с.
3. Энциклопедия финансового риск-менеджмента/ Под. ред. А. А. Лобанова и А. В. Чугунова. – 4-е изд. испр. и доп. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2009. – 932с.
4. Федоренко, В. Г. Менеджмент: підручник / В. Г. Федоренко – 3-тє вид., переробл. і доповн. – К.: Алерта, 2015. – 492 с.
5. Алексеенко, Л. М. Економічний тлумачний словник: власність, приватизація, ринок цінних паперів (українсько-англійський-російський): навч. посіб. / Л. М. Алексеенко, В. М. Олексієнко. – Тернопіль: Астон, 2003. – 672 с.

6. Економіка II: Економічна політика. Фіскальна політика. Монетарна політика: (навчально-методичний посібник самостійного вивчення дисципліни) / Укладач Саєнко О. О. – Луганськ: Видавництво ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2011. – 110с.
7. Буянов, В. П. Рискология (управление рисками) / В. П. Буянов, К. А. Кирсанов, Л. М. Михайлов. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Экзамен, 2003. – 384 с.
8. Гранатуров, В. М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Дело и Сервис, 2002. – 160 с.
9. Карташов, С. В. Комплексна діагностика «ризик-менеджменту» на підприємствах / Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць за ред. М. І. Зверякова – Одеса. - Одеський національний економічний університет. – 2015- Вип.3. - №58.- С. 96-102.
10. Страхування: Підручник / Керівник авт. колективу і наук. ред. С. С. Осадець. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2002. — 599 с.
11. Внукова, Н. М. Особливості стрес-тестування страхових компаній / Н. М. Внукова, В. А. Смоляк, С. А. Ачкасова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2009. – Вип. 113-114. – С. 56-60.
12. Житар, М. Методичні аспекти управління ризиками страхових компаній / М. Житар // Схід. - 2016. - № 1. - С. 13-17.
13. Жовніренко, Г. О. Економічні ризики: навч. посіб. для студ. економіч. спец. усіх форм навчання / Г. О. Жовніренко. – Донецьк: ДонІЗТ, 2011. – 142 с.
14. Міждисциплінарний словник зі страхування та ризик-менеджменту/ [Р. В. Пікус, Н. В. Приказюк, О. М. Лобова та ін.]; за наук. ред. проф. Р. В. Пікус. – К: Логос, 2015. – 508 с.
15. Назарова, В. В. Концепция риск-менеджмента в страховых организациях / В. В. Назарова, Е. А. Матвеева // Научный журнал НИУ ИТМО. Серия «Экономика и экологический менеджмент». – 2014. – №4 – С. 258-275.
16. Про затвердження Вимог до організації і функціонування системи управління ризиками у страховика: розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 04.02.2014 р. N 295. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0344-14>.
17. Про затвердження Вимог щодо регулярного проведення стрес-тестування страховиками та розкриття інформації щодо ключових ризиків та результатів проведених стрес-тестів: розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 13.02.2014 р. №484 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0352-14>.
18. Рекомендації щодо аналізу діяльності страховиків: Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 17.03.2005 №3755 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-info.biz/legal/baseit/ua-smezbr.htm>.
19. Рудь І.В. Управління фінансовими ризиками страхових компаній / І. В. Рудь, Г. В. П'ятківська – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/32_PVMN_2011/Economics/3_97411.doc.htm.
20. Value-oriented risk management of insurance companies / Marcus Kriele, Jochen Wolf. – London; Heidelberg; New York : Springer, 2014. 378p.
21. Попова, І. В. Удосконалення методики стрес-тестування страхових компаній / І. В. Попова // Економічний аналіз. – 2014. – Том 16. – № 1. – С. 242-250.
22. Жихор, О. Б. Управління фінансовими ризиками та методи їх нейтралізації на підприємстві / О. Б. Жихор, Ю. С. Балясна - Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/fkd/2011_2/part1/22.pdf.
23. Коваленко, Л. О. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. / Л. О. Коваленко, Л. М. Ремньова— 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 485 с.
24. Ткаченко, Н. В. Переваги Solvency II для основних учасників страхового ринку / Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків: Збірник тез VII Міжнародної науково-практичної конференції. 18-19 жовтня 2012 р. – Черкаси: ЧІБС УБС НБУ, 2012. – С. 287-290.
25. Федорова, Т. А. Страхование / Т. А. Федорова. — М.: Экономистъ, 2004. – 875 с.

References

1. Vitlins'kyu, V. V., Verchenko, P. I. (2008). *Analiz, modelyuvannya ta upravlinnya ekonomichnym ryzykom*. Kyiv: KNEU.
2. Chernova, N. V., Kudryavtsev, A. A. (2005). *Upravlenye ryskamy*. Moscow: Prospekt.
3. Chuhunov, A. V., Lobanov, A. A. (2009). *Entsyklopediya finansovoho risk-menedzhmenta*. Moscow: Al'pina Biznes Buks.
4. Fedorenko, V. H. (2015) *Menedzhment*. Kyiv: Alerta.

5. Alekseyenko, L. M., Oleksiyenko V. M. (2003). *Ekonomichnyy tлумachnyy slovnyk: vlasnist', pryvatyzatsiya, rynek tsinnykh paperiv (ukrayins'ko-anhliys'ky-rosiys'ky)*. Ternopil': Aston.
6. Sayenko, O. O. (2011). *Ekonomika II: Ekonomichna polityka. Fiskal'na polityka. Monetarna polityka*. Luhans'k: Vydavnytstvo LNU imeni Tarasa Shevchenka.
7. Buyanov, V. P., Kyrsanov, K. A., Mykhaylov, L. M (2003). *Ryskolohyya (upravlenye ryskamy)*. Moscow: Ekzamen.
8. Hranaturov, V. M. (2002). *Ekonomicheskyy risk: sushchnost', metody izmereniya, puti snizheniya*. Moscow: Delo i Serviss.
9. Kartashov, S. V. (2015). Kompleksna diahnostyka «ryzyk-menedzhmentu» na pidpryyemstvakh. *Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen'*, 3(58), 96-102.
10. Osadets', S. S. (2002). *Strakhuvannya*. Kyiv: KNEU.
11. Vnukova, N. M., Smolyak, V. A., Achkasova, S. A. (2009). Osoblyvosti stres-testuvannya strakhovykh kompaniy. *Visnyk Kyivskoho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika*, 113-114, 56-60.
12. Zhytar, M. (2016). Metodychni aspekty upravlinnya ryzykamy strakhovykh kompaniy. *Skhid*, 1, 13-17.
13. Zhovnirenenko, H. O. (2011). *Ekonomichni ryzyky*. Donets'k: DonIZT.
14. Pikus, R. V., Prykazyuk, N. V., Lobova, O. M. (2015). *Mizhdystsyplinarnyy slovnyk zi strakhuvannya ta ryzyk-menedzhmentu*. Kyiv: Lohos.
15. Nazarova, V. V., Matveeva, E. A. (2014). Kontsepsiya risk-menedzhmenta v strakhovykh orhanizatsiyakh. *Nauchnyy zhurnal NYU YTMO. Seryya «Ekonomika i ekolohicheskyy menedzhment*, 4, 258-275.
16. *Pro zatverdzhennya Vymoh do orhanizatsiyi i funktsionuvannya systemy upravlinnya ryzykamy u strakhovyya: Rozporyadzhennya Natsional'noyi komisiyi, shcho zdiysnyuye derzhavne rehulyuvannya u sferi rynkiv finansovykh posluh vid 04.02.2014 N 295.* (2014). Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0344-14>.
17. *Pro zatverdzhennya Vymoh shchodo rehulyarnoho provedennya stres-testuvannya strakhovykamy ta rozkryttya informatsiyi shchodo klyuchovykh ryzykiv ta rezul'tativ provedenykh stres-testiv: Rozporyadzhennya Natsional'noyi komisiyi, shcho zdiysnyuye derzhavne rehulyuvannya u sferi rynkiv finansovykh posluh vid 13.02.2014 #484* (2014). Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0352-14>.
18. *Rekomendatsiyi shchodo analizu diyal'nosti strakhovykiv: Rozporyadzhennya Natsional'noyi komisiyi, shcho zdiysnyuye derzhavne rehulyuvannya u sferi rynkiv finansovykh posluh vid 17.03.2005 #3755* (2005). Retrieved from: <http://ua-info.biz/legal/baseit/ua-smezbr.htm>.
19. Rud', I. V., P'yatkivs'ka, H. V. *Upravlinnya finansovymy ryzykamy strakhovykh kompaniy.* (2011). Retrieved from: http://www.rusnauka.com/32_PVMN_2011/Economics/3_97411.doc.htm.
20. Kriele, M., Wolf, J. (2014). *Value-oriented risk management of insurance companies*. New York: Springer.
21. Popova, I. V. (2014). Udoskonalennya metodyky stres-testuvannya strakhovykh kompaniy. *Ekonomichnyy analiz*. Ternopil': Vydavnycho-polihrafichnyy tsentr Ternopil's'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu "Ekonomichna dumka", 16 (1), 242-250.
22. Zhykhor, O. B., Balyasna, Yu. S. *Upravlinnya finansovymy ryzykamy ta metody yikh neytralizatsiyi na pidpryyemstvi.* (2011). Retrieved from: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/fkd/2011_2/part1/22.pdf.
23. Kovalenko, L. O., Remn'ova, L. M. (2005). *Finansovyy menedzhment*. Kyiv: Znannya.
24. Tkachenko, N. V. (2012). Perevahy Solvency II dlya osnovnykh uchasnykiv strakhovoho rynku. *Bankivs'ka systema Ukrayiny v umovakh hlobalizatsiyi finansovykh rynkiv*. Cherkasy : ChIBS UBS NBU, 287-290.
25. Fedorova, T. A. (2004). *Strakhovanye*. Moscow: Ekonomist.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2017 р.